

De bovenmeesters van Nunspeet

Vóórgeschiedenis

In 1618 en 1619 probeerde de Nationale Synode van Dordrecht te komen tot een geldende onderwijswetgeving. De Staten Generaal had immers geen bevoegdheid op het gebied van het onderwijs en kon dus ook geen geldende schoolwet op gereformeerde grondslag uitvaardigen. Vooral op het platteland in Gelderland liet de overheid de regeling aan de Gereformeerde Kerk over. De in het begin van de Reformatie vaak nog katholieke onderwijzer moest een keuze maken: overgaan op de nieuwe leer of trouw blijven aan de Katholieke Kerk en daarmee zijn baan verliezen. Voor 1800 kende men verschillende typen scholen: de Franse school voor het middelbaar onderwijs en de Nederduitse school voor het basisonderwijs. Op het platteland hadden de meeste dorpen een eigen Lagere school, de dorpsonderwijzer had een vast jaarsalaris en had een gratis ter beschikking gestelde woning. Meestal waren schoolgebouw en onderwijzerswoning een geheel waarvan de plaatselijke kerk eigenaar was.

Op 1 juli 1806 treedt de nieuwe schoolwet in werking. Er mocht, volgens deze wet, geen enkele Lagere school meer worden opgericht of bestaan, die niet eerst een vergunning verkregen had van het Gemeentebestuur en de onderwijzer moest aan de volgende vier eisen voldoen: Hij / zij moest

- 1) een getuigschrift van goed burgerlijk en zedelijk gedrag hebben,
- 2) een Akte van algemene toelating bezitten om lager onderwijs te mogen geven
- 3) een aanstelling voor een bepaalde school bezitten en
- 4) bezoek door de plaatselijke schoolcommissie of schoolopzichter was een vereiste.

Tevens werd nagegaan welke zedelijke en godsdienstige denkwijze en wat voor beginselen hij of zij er op nahield en in het bijzonder of de bekwaamheid aanwezig was om de kinderen tot christelijke deugdbetrachting te leiden. Door toedoen van persoonlijke aard van dr. J. Kuyper werd in 1877 aangezet tot een scheuring in de Nederlands Hervormde Kerk. Deze scheuring werkte ook door in het onderwijs in Nunspeet. Een commissie onder leiding van Ds. C. de Gooyer van de Gereformeerde Kerk was ingesteld om tot oprichting van een Christelijke school te komen. Deze was in 1898 een feit, een eigen schoolgebouw komt later. Ook Ds. Gunning, in 1871 predikant te Nunspeet, was reeds begonnen met het vormen van een fonds tot oprichting van een Christelijke school. Op 1 september 1904 worden de deuren van de Christelijke school der Nederlands Hervormde Gemeente aan de Stationslaan te Nunspeet geopend.

Zo zijn er rond 1900 drie scholen in het dorp Nunspeet te weten: een Openbare Lagere school aan de Laan/Lindelaan (nu Muziekschool), een Hervormde Lagere school aan de Stationslaan (nu Oudheidkamer / Kunstacademie) en een Gereformeerde Lagere school aan de Stationslaan (nu Immanuëlschool aan de Winckelweg), één Openbare Lagere school te Hulshorst, één Openbare Lagere school te Elspeet en één Openbare Lagere school te Vierhouten. De Christelijke school in Elspeet opende zijn deuren op 1 april 1946 met 181 van de 286 Elspeter kinderen, die in Hulshorst op 1 april 1930 met 119 leerlingen en die in Vierhouten op 15 juni 1932.

Nunspeet, de Openbare Lagere school

Het oudst bekende schoolgebouw met woning stond rond 1800 midden in het dorp aan de Dorpsstraat en behoorde toe aan de Kerk. Later stonden op deze plaats de winkels van mevrouw Maartense en van de firma Van Veen, deze panden zijn in verband met de bouw van het huidige gemeentehuis afgebroken. In dit oude schoolgebouw was Rein Aarts Drost, gehuwd met Willemtje van Gelder, vanaf 1806 onderwijzer.

Het oude schoolvertrek was ongeveer 6 meter lang en 5 meter breed, met een vrij lage zoldering en een grote schoorsteen. De laagste klas zat op bankjes zonder lessenaar, voor de twee hogere klassen waren schrijftafels met kleppen.

Na de vreselijke storm uit het Zuidwesten in 1836, die geen enkel gebouw onbeschadigd liet, werd de school afgekeurd en nieuw gebouwd aan de Laan - hoek Lindelaan.

Openbare Lagere school

Er tegenover, tussen het oude Postkantoor en het voormalige Gemeentehuis wordt de nieuwe onderwijzerswoning gebouwd (afgebroken, thans parkeerplaats). Op 2 januari 1838 wordt de nieuwe school zonder enige feestelijkheid in gebruik genomen. Afscheiding in de lokalen kende men nog niet. In 1858 wordt meester Rein Aarts Drost opgevolgd door zijn zoon Petrus Jacobus Drost gehuwd met Hillegonda Josina Deetman. Op 1 november 1890 wordt hem wegens ongeschiktheid op grond van lichaamsgebreken na bijna 44 jaar als onderwijzer dienst te hebben gedaan eervol ontslag verleend.

De dagindeling van deze onderwijzer zag er als volgt uit: om 08.00 uur in de school de boterhammen voor de arme kinderen gereed maken, de gangen vegen, stof afnemen, borden aanschrijven en een en ander gereed leggen. Van 09.00 tot 11.45 uur en van 13.00 tot 15.30 uur onderwijs geven. Om 12.00 uur het uurwerk van de toren opwinden en luiden. 's Avonds lesgeven aan enkele kwekelingen. Tevens moet er in de winter voor de kachels gezorgd worden. Meester Drost wordt per 1 november 1890 opgevolgd door meester Nicolaas Frederik Perk gehuwd met Elisabeth Mulder. Bij het aantreden van meester Perk werd een klas voor Uitgebreid Lager Onderwijs toegevoegd. Enkele leerlingen van deze U.L.O. klas woonden in bij meester Perk. In verband waarmede op de hoofdonderwijzerwoning, Laan 25, een verdieping werd gebouwd.

Per 8 mei 1922 wordt een nieuwe school aan de Veldweg in gebruik genomen. Meester Perk krijgt op 15 september 1924 eervol ontslag en wordt op 1 oktober 1924 opgevolgd door meester Klaas Vondeling, deze verhuist in 1936 naar Apeldoorn. Hierna zijn nog Hoofd der school geweest: Karel Franciscus Johannes Kremer, Jan Sebastiaan Dermois en Jacob Reinder Meijer.

Nunspeet, de Hervormde Lagere school

Op 14 januari 1904 vindt onder leiding van Ds. Y. Doornveld de eerste vergadering plaats van het bestuur van de Christelijke school der Ned. Hervormde gemeente. Er worden advertenties geplaatst voor een hoofdonderwijzer in de Nederlander courant op een traktement van fl. 1000, = per jaar. In april 1904 wordt tot hoofd van de school benoemd de heer Derk van Heerde gehuwd met Aagtje Slotemaker. Op 29 april 1904 wordt de eerste steen gelegd door Ds. Y. Doornveld. Deze steen bevindt zich nog steeds in de buitenmuur, rechts van de vooringang van de school aan de Stationslaan 28a (nu Oudheidkamer).

Op 1 september 1904 wordt de nieuwe school geopend, er hebben zich 83 leerlingen aangemeld. De school bestaat uit drie lokalen (de oppervlakte van de huidige Oudheidkamer zonder zolder). In september 1908 wordt een vierde lokaal aan de school gebouwd. In 1910 schrijft de burgemeester een brief aan het schoolbestuur met het verzoek de kinderen niet op de openbare weg (Stationslaan) te laten spelen, dit gezien de veiligheid aldaar. Tevens attendeerde hij het schoolbestuur erop dat het verboden is op of langs de openbare weg sneeuwballen te gooien. Het gaat goed met de school en in 1921 wordt het zesde schoollokaal gebouwd. Omstreeks deze tijd constateerde dokter Verschoor toch enige gebreken aan het schoolgebouw: de w.c.'s zagen er niet netjes uit, het gehele gebouw werd slecht schoongemaakt, er ontbraken kachelschermen, de banken in de oude lokalen zagen er vuil en vervelend uit, de zolders waren donker geverfd, elektrisch licht ontbrak en van de ventilatie werd nauwelijks gebruik gemaakt. Op 1 december 1926 komt er een nieuw schoolhoofd de heer Lambertus Hogeweg gehuwd met Jacoba van Beek. Na hem worden nog als schoolhoofd benoemd de heren: Abraham Jannis Haartsen, Aart Kok en Frederik van Immerzeel.

Nunspeet, de Gereformeerde Lagere school

Op 26 oktober 1888 vindt de eerste vergadering plaats voor het oprichten van .Een School met den Bijbel. onder voorzitterschap van Ds. C. de Gooijer. Al snel volgt een benoeming tot hoofdonderwijzer van de heer C. van der Velden. Om de financiën op peil te houden wordt jarenlang de Unie-collecte gehouden. Jarenlang wordt school gehouden op de locatie van de voormalige zaal Krol aan de Harderijkerweg. Per 1 januari 1898 krijgt de heer Van der Velden eervol ontslag, hij wordt opgevolgd door Willebroord Stroo. Problemen met deze hoofdonderwijzer zijn er de oorzaak van dat hij per 11 juli 1907 zelf ontslag vraagt en tevens te kennen gaf een werkkring buiten het onderwijs te zoeken.

Tijdelijk wordt hij opgevolgd door meester Sanders. Per 30 augustus 1906 wordt benoemd de heer Willem Fijnvandraat, de school bestond toen uit drie lokalen. Gezien de vele toekomstige verbouwingen aan het schoolgebouw wordt eind 1909 bekeken of er mogelijkheden zijn voor een nieuw te bouwen schoolgebouw met onderwijzerswoning.

Op 9 mei 1911 wordt aan de firma Van Genderen te Amersfoort de bouw van de nieuwe school met woning gegund. Op 17 en 18 oktober wordt deze feestelijk geopend. Het komen en gaan van vele leerkrachten vindt ook op deze school plaats. Binnen het bestuur wordt dan gediscussieerd over de vraag of het een vrouwelijke ofwel een mannelijke leerkracht moet zijn. Op 15 juli 1932 ontvangt het hoofd der school een schemerlamp als herinnering aan diens 25 jarige werkzaamheid als Hoofd der school.

Willem Fijnvandraat zal per 1 mei 1936 met pensioen gaan. Hij wordt opgevolgd door Derk Jan Velsink. Een zwarte bladzijde in de geschiedenis van deze school is de verwoesting van het schoolgebouw op 17 april 1945 door de Duitse Weermacht. Tijdelijk wordt lesgegeven in het gebouw van Onze Woning aan de Eperweg en in het recreatiegebouw van Mij. De Veluwe. Op 15 maart 1950 wordt de nieuwe school geopend. In de hal van de huidige Christelijke basisschool .de Immanuëlschool. bevinden zich twee gedenksteden. De eerste gedenkt de eerste steenlegging in 1911 door de heer J. Bonestroo Rzn, de tweede dateert van 4 november 1949, deze werd gelegd door de toenmalige voorzitter de heer F. Boss.

Vierhouten, de Openbare Lagere school

Bij Raadsbesluit van 9 augustus 1843 wordt Rijkert Jongman ongehuwd als onderwijzer benoemd te Vierhouten. Leerplicht was er in die tijd nog niet, het hing van de ouders af of men de kinderen een vorm van onderwijs wilde geven. De onderwijzer kon geen aanspraak maken op enige bijdrage uit de gemeentekas. Hij moest ook voor onderkomen van de school zorgen. In een boerderij begon hij met ongeveer 20 kinderen. Al snel kwamen er klachten uit de buurtschap Vierhouten en Jongman moest zich voor de Kerkenraad verantwoorden over zijn gedrag. Hem werd verweten Jannetje Bonestroo te hebben willen verkrachten. Hij bekende wel zich schandelijk te hebben gedragen. Op verzoek wordt hem op 71 jarige leeftijd eervol ontslag verleend. Vervanging is moeilijk, waarschijnlijk door het gemis van een onderwijzerswoning. Naast de school wordt door de gemeente een woonhuis aangekocht, per 1 april 1878 wordt Arend Meiboom het nieuwe hoofd. In 1886 constateerde de schoolopziener dat de kinderen, in het bijzonder de kleinsten, er erbarmelijk armoedig uitzagen. Hij durfde niet te zeggen dat ze er verhongerd uitzagen.

Meijboom deelde de schoolopziener mede dat zeer veel gezinnen slechts 3 gulden in de zeven dagen verdienden in het naburige bos van een zeer welgestelde eigenaar, wonende te Nijkerk.

Als opvolger van Meiboom, deze is op 14 oktober 1888 overleden, wordt benoemd Marinus Ratio ten Hage. Marinus is slechts kort actief, hij vertrekt op 15 september 1890 naar Sleen. Op 22 oktober 1890 wordt Willem van Bentum benoemd tot hoofdonderwijzer te Vierhouten. Het kabinet Pierson . Borgesius (1897 . 1901) komt eindelijk met een leerplichtwet.

In 1899 wordt een nieuwe schoolgeldheffing aangenomen waarvan bedeeden en onvermogens zijn vrijgesteld. In september 1896 klaagt Van Bentum over de slechte toestand van de onderwijzerswoning. Afbraak en vernieuwing van de woning, met gebruikmaking van materiaal van de afbraak gaat ca. fl 1825, = kosten. Van Bentum, in 1898 getrouwd, solliciteert naar een vacature te Hulshorst. Per 1 januari 1901 wordt hij daar aangesteld.

Ype Stelma, geboren te Baard volgt hem op als hoofdonderwijzer te Vierhouten. Per 1 januari 1902 wordt bij raadsvergadering besloten dat er te Vierhouten een leerkracht bij moet komen. Meester Ype Stelma wordt per 1 juni 1903 opgevolgd door Teunis uit den Bos. In 1906 is de wedde van het schoolhoofd fl. 750, = plus de vrije woning. In 1908 heeft de school 36 leerlingen en is meester Gerrit Johannes Scheers de hoofdonderwijzer.

Hulshorst, de Openbare Lagere school. Het heeft werkelijk niet gelegen aan gebrek aan belangstelling voor het onderwijs te Hulshorst, dat daar eerst in 1901 een school geopend is. Reeds in 1852 heeft Aart Drost zich tot de gemeenteraad gewend met het verzoek te Hulshorst een school op te richten. Veel kinderen gingen naar school te Nunspeet en Hierden. Dit verzoek had geen resultaat. In 1866 wordt opnieuw aandrang uitgeoefend eveneens met negatief resultaat, daar de Raad vond dat de hoofdelijke omslag voor de afdeling Nunspeet met een derde zou stijgen. Toen in 1898 de Openbare school te Nunspeet te klein was geworden besloot de Raad uit eigen beweging een oplossing te zoeken door de bouw van een school te Hulshorst. Op 1 januari 1901 is de school geopend. Het eerste hoofd der school is Willem van Bentum, hij kwam vanuit Vierhouten en was de schoonzoon van

meester Petrus Jacobus Drost. Tot aan zijn dood in 1919 bleef hij aan de school verbonden. Hij wordt opgevolgd door achtereenvolgens Aart Rengersen van 15 juni 1920 tot 1 januari 1930, Wolter Hendrikus Temmink van 1 maart 1930 tot 1 april 1932, Marten Hetteema van 1 april 1932 tot 1 april 1946.

Elspeet, de Openbare Lagere school

Rond 1900 was het in Elspeet een komen en gaan van leerkrachten. De in september 1897 aangestelde Liede Tilanus neemt op 1 november 1898 al weer ontslag. Ook haar opvolgster Gijsberta Geertruida Maria Bonting houdt het niet lang uit. Het hoofd der school is op dat moment Berend Dijkgraaf, hij was per 24 april 1878 aangesteld. Zijn voorganger Schregardus had na 20 jaar ruzie wel genoeg van Elspeet en hij werd liever hulponderwijzer in Kampen dan hoofdonderwijzer te Elspeet. Bij zijn afscheid beklaagt hij zich bij de Raad dat hij niet in aanmerking komt voor een gratificatie voor alle bewezen diensten gedurende 21 jaar.

Naar aanleiding van een desbetreffende vraag van de directeur van het postkantoor te Harderwijk in 1880, deelt de burgemeester mee, dat de heer Dijkgraaf, hoofdonderwijzer te Elspeet, zeer geschikt zou zijn voor de betrekking van briefgaarder te Elspeet.

Het is in alle opzichten een eerlijk en betrouwbaar man, volgens de burgemeester en volgens hem is er verder geen geschikt persoon te vinden.

Op 7 maart 1880 solliciteert Dijkgraaf naar deze functie, uit het advies van de burgemeester blijkt dat het de bedoeling was een hulppostkantoor in te richten. Zo ging dan de bovenmeester na schooltijd nog even met een paar brieven de boer op.

Het is in elk geval goed bevallen want de familie bleef een lange reeks van jaren in dienst van de P.T.T. Berend Dijkgraaf beheerde het kamerkantoor van 1 juli 1880 tot 1903. Van 1903 tot 1908 was zijn dochter kantoorhoudster daarna tot 1951 zijn zoon G. Dijkgraaf.

In 1891 schrijft een onbekende uit Elspeet een brief aan de Raad met bezwaren tegen de voorgenomen schoolgeldheffing. Hij vindt het zeer onrechtvaardig dat zij schoolgeld moeten betalen. Hij vindt dat de gemeente al genoeg dennen heeft verkocht en de kas als zodanig goed gevuld is. Voor de boer zijn de verdiensten gering en de behoeften voor mens en vee duur. Als men zich maar tot de Koningin wendt dan is vrijstelling van de heffing wel mogelijk. Hare Majesteit is met onze streek best op de hoogte. Naast de functie van hoofdonderwijzer, beheerder van het hulppostkantoor was Berend Dijkgraaf ook nog kapitein bij de 1ste cie van het 3de bataljon der rustende schutterij in Gelderland.

Op 29 maart 1903 neemt Berend ontslag en wordt per 1 oktober 1903 opgevolgd door Gerhardus Hogenkamp.

Na vijf jaar wordt hij opgevolgd door Leunis de Priester. Op 1 september 1916 gevolgd door Roelof Willem Kuiper die 5,5 jaar in Elspeet aan blijft. In 1922 wordt meester Van Sloten aangesteld als hoofdonderwijzer te Elspeet. Men noemde hem de onbetaalde burgemeester van Elspeet. Na zijn afscheid als bovenmeester te Elspeet is hij nog steeds een begrip voor Elspeet. Er is zelfs een erf naar hem genoemd..Van Slotenerf..

J. van Eijck

Mothoek 2004-1

© Heemkundige Vereniging Nuwenspete